بەشی دووەم

وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە

ئەنداز حویزی

پێشەکی

کاتی وەرگێڕانی بەشەکانی ـ ٨، ٩، ١٠، ١١ ـ ئەم پەرتووکە لە ئنگلیزیەوە بۆ کوردی، بیرم کشا بەرەو...

کورد و کوردستان لە سەدەی ٢١دا

وەک هەموو نەتەوەکانی تری جیهان، نەتەوەی کوردیش چاوەڕوانی ساڵی ٢٠٠٠ و سەدەی ٢١ دەکات. ئەم چاوڕوانیەش یەکێکی وەک منی زادەی نیوەی دوەمی سەدەی بیستەم، سێ جەنگ دیدە، سێ جار ئاوارەیی، سێ جار پەنابەری، چل ساڵ ئیهانەتکراو، دابڕاو لە ڕەگ و ڕابوردوو، دوورە وڵات و بێدەوڵەت، ناچاری ئاوەڕدانەوەیەک دەکات لە خەباتی سد ساڵەی کورد. بۆ من،چەندین پرسیاری وەک چیمان کرد؟ چۆنمان کرد؟ بۆ کێمان کرد؟ و بۆ چیمان کرد؟ لە باوەشی چاوەڕوانیی ساڵی ٢٠٠٠دا خەملیوە و ئارەزووی پرسقی دوور لە ئارایش و لێلی دەکەن. تۆ بڵێی لە کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمدا وامان لێ بێت کە بەر لەوەی ئەنگوست بۆ خەڵکی تر ڕاکێشین و کورتەکی تەپوتۆزاویمان بەسەریاندا داتەکێنین، بتوانین ڕووی ئەنگوست لە خۆمانکەین و خۆمان هەڵسەنگێنین؟

١

کوردستان، کە بەشێکی میسۆپۆتامیا، ئەناتۆلیا و زنجیرە چیای زاگرۆس دەگرێتەوە، بێشکەی چەندین ژیاری گرنگ و دێرینی مێژووی کۆنی مرۆڤ بووە. تایبەت مەندی تۆپۆگرافیای ئەم ناوچەیە بە چیای بەرز و ڕوباری بەرینیەوە هەمیشە وڵاتەکەی بەش بەش کردووە، و لە هەریەشێکیدا هۆزێک و ژیارێک و داستانێک دەبینینەوە، کە لە هەمووی مەزنتر یەکەم دەوڵەتی فیدرالی ئەو هۆز و ژیارانە بوو، دەوڵەتی ماد.

دەوڵەتی ماد، کە ئەنجامی پرۆسێسێکی ٣٠٠٠ ساڵەی مێژوو بوو، چەند دیاردەیەکی نوویی بە مێژووی ناوچەکە بەخشی؛

١ ـ یەکەم فیدراسیۆنی هۆزانەی سەرتاسەری خۆویستانە بوو، کە هەموو زاگرۆس و ئەناتۆلیا و میسۆپۆتامیای گرتەوە و نەخشەیەکی دیاری جوگرافی دروستکرد، بەناوی وڵاتی ماد.

٢ ـ بەدیهێنانی زمانی هاوبەشی نەتەوەیی،کە لە ڕێگەی چینی موغان و دینی زەردەشتییەوە هەموو بەشەکانی کوردستانی دێرینی گرتەوە.

٣ ـ بەدیهێنەری نەتەوەیەکی نوێ بوو، لە تێکەڵە فرە هۆز و ژیارەکانی ئەو سەردەمە، بەناوی

www.koskikurd.com

نەتەوەی مادەکان. کە تاکە نەتەوەبوو لە ئەنجامی پرۆسەی پێک تێکەڵبوونی هەموو ڕەگەزەکانی ناوچەیەکی جوگرافی وەها مەزنی وەک وڵاتی ماد پێکهات. چونکە بەر لە ماد لە ڕۆژئاوای ئاسیادا چەندین ئیمپراتۆریەت پێکهاتووە، بەڵام هیچیان نەبوون بە جامی پێک تێکەڵ بوونی ژیار و زمان و دیینە جیاوازەکانی دانیشتوانی وڵاتەکە وەک دەوڵەتی ماد کە ئەنجامی پرۆسێسەکەی زمانێکی نوێ و دینێکی نوێ و ننەوەیەکی نوێ بوو.

ئەم دەوڵەتە، واتە دەوڵەتی مادەکان، دوا (دەوڵەتی نەتەوە) بوو لەو ناوچە مێژوویە گرینگەدا، تا کۆتایی هاتن بە جەنگی جیهانی یەکەم. لەبەر ئەوەی پاش دەوڵەتی مادەکان، زەمانی دیناستییەکان، واتە دەوڵەتی خێزانی، دەستی پێکرد. وەک دیناستی هەخامەنشەکان، سلوکیەکان، و پارث ... هتد. تا سەرهەڵدان و پەیدا بوونی دەوڵەتی مادی دووهەم کە لەمێژوودا بە دەوڵەتی ساسانی ناسراوە. گرنگی دەوڵەتی ساسانی لەوەدابوو کە (پادشای موغ) سەرۆکی بوو، واتە یەکەم دەوڵەتی دین بوو لە ناوچەکەدا کە تێیدا ڕابەری دین، سەرۆکی دەوڵەتیش بوو. ئەم مۆدێلی دەوڵەتی موغانە، بەمیرات، بۆ دەوڵەتە ئیسلامیەکان مایەوە و پاش خەلیفە ڕاشدیەکان، دیسان(هەر وەک سەردەمی ساسانیەکان) پادشایەتی(خێزانی دینی)، واتە ئەو خێزانەی کە بەناوی دینەوە فەرمانڕەوایی دەکات، پەیدا بووەوە.

جا لە ئەمەویەکان، عەباسیەکانەوە بیگرە،تا دوا خێزانی قاجار و عوسمانی پێش جەنگی جیهانی یەکەم و کاتی ئەو جەنگە، هەموویان لەم بابەتە دەوڵەتە بوون کە نوێنەری دینێک بوون نەک نەتەوەیەک. هەر بۆیەشە، کە لەپاش دەوڵەتی مادەوە دەوڵەتی نەتەوەیی کوردیی دروست نەکراوە، چونکە لەپاش زەمانی مادەوە باو، باوی دەوڵەتی خێزانی بوو، کە شانامەی کوردیش پڕە لەو دیناستیانەی کە (لە هەمویان مەزنتر، دەوڵەتی ئەیوبی بوو) تا لەناوبردنی دوا ئیمارەتی کوردی لە سەرەتاکانی ۱۹۰۰دا لە ئێراندا بەردەوام بوون (ئەمەش لەخۆیدا وڵامی هەموو ئەوانەیە کە دەڵێن کورد دەوڵەتی نەبووە).بەڵێ لەو ناوچەیەدا دەوڵەتی نەتەوەیی نەبووە، بەڵکۆ خێزان سەرکردایەتی دین و دەوڵەتی گرتۆتەدەست و بەناویانەوە فەرمانڕەواییان کردووە ، نەک بەناوی میللەتی عەرەب و تورک و فارسەوە.

ئەوەی بۆ مێژووی خاکی کوردستان گرنگ بێت لەم قۆناغەدا، ئەوەیە کە هێزی ئابووری دەوڵەتی کلاسیکی کۆن پەیوەندی بەفراوانی خاکەوە هەبوو. بۆیە دەوڵەتە کۆنەکان هەمیشە هەوڵیان داوە گەورەتر بن و یەکتری لەناو بەرن. ئەم کارەش لەهەموو زەمانێکدا بەناوی دین و دەوڵەتەوە بارستاییەکی مەزنی خستۆتە سەر نەخشەی کوردستان و پرۆسێسی ئاسایی پێشکەوتنی دیناستیە کوردیەکانی شێواندووە و وردەوردە لەناوی بردوون.

پاش پەڕینەوەی پێناسەی (دەوڵەتی نەتەوە) لە ئۆروپاوە بۆ ڕۆژهەڵات و بەهێزبوونی قالبی نەتەوە، هەست بە خاوەنداری نەتەوە کرا بۆ خاک، لەبری «دەوڵەتی خێزانیی نوێنەری دین». ئەم

هەستە نوێیە، خاکی کوردوستانی لە ناکۆکی دەوڵەتی دینەوە خستە بەر هێرشی ئارەزووی نەتەوە نوێکانی دەوروبەری، نەک تەنها لەبەر سوودی ئابووری، بەڵکو بەمەبەستی فراوانکردنی نەخشەی جوگرافی نەتەوەییان، ئەمەش وای کرد کە؛

* نەخشەی کوردستان هەمیشە لە گۆڕاندابێت و بەش بەش بخرێتە سەر خەریتەی نەتەوەکانیتر.
* هەمیشە پۆلتیکی لەناوبردن و سڕینەوەی ناسنامەی مێژوویی مرۆڤی ئەم ناوچانە چالاکبێت.

بەڵی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستانی ئەمڕۆ، ئەو داگیرکەرە کلاسیکیانەن کە تا ئەمڕۆ هەوڵێ سەپاندنی ناسنامەی نەتەوەیی خۆیان بەسەر خاکێکدا دەدەن کە ئاشکرا موڵکی نەتەوەیەکی ترە. ئەویش لەبەر ئەوەی کە لەلایەکەوە؛هێشتا خاوەن هەمان دیدی کلاسیکین کە، مەزنی ژیار و دەوڵەت، بە مەزنی ناوچەی جوگرافیەوە دەبەستێتەوە. لەلایەکی کەوەش لەگەڵ وەرگرتنی تیۆری نەتەوە، وەرگری ئایدیۆلۆجیەتی فاشیزمی نەتەوەیش بوون.

بەڵێ نەتەوە داگیرکەرەکانی کوردستان داواکەری خاکی کوردستانن، نەک میللەتی کورد. بۆیە کوشتن و قەلاچۆکردنیان بۆ کورد تەنها بۆ گۆڕینی موڵکیەتی کوردستانە. ئەمەش ڕاستیەکی نوێی مێژووی مرۆڤایەتی نییە، چونکە گوڕانی خاوەنداریەتی خاک هەزارەها نموونە و بەڵگەی مێژوویی هەیە، بەڵام یەک نموونە و بەڵگەی مێژوویی نییە، نیشاندا کە مرۆڤی سەر خاکی کوردستان لە ناو چووە و خەڵکی تر هاتوونەتە شوێنیان. بەکورتی و بەکوردی کێشەی کورد کوردستانە.

۲

یەکێ لە تایبەتمەندیەکانی سەدەی بیستەم بەدەرخستنی دوو جۆرە نەتەوە بوو.

- نەتەوەی خاوەن خاکی نەتەوەیی.
- نەتەوەی بێ خاک.

نەتەوەی کورد هەر وەک نەتەوەکانی تری دەوروبەر، لە کۆتاییەکانی سەدەی ڕابوردووەوە کەوتە جموجۆڵی نەتەوەیی. بەهەمان شێوەش، لەگەڵ سەرهەڵدانی جەنگی جیهانی یەکەمیشەوە، ئارەزووی پایەگوزاردنی دەوڵەتی کوردیی لەسەر خاکی کوردستان نیشان داوە و کاری بۆ کردوە. بەڵام، دریغا، ئەنجامەکانی ئەو جەنگە بایی بستۆکەکیشی بەمیراتی کورد نەزانی. جا ئەوەی گرینگە بۆ من و ئاشکرایە لەم ماوە مێژوویەدا، ئەوەیە کە کورد وەک نەتەوەیەکی خاوەن خاک هەڵسوکەوتی بەرابەر بە ڕامیاریی ناوچەیی و جیهانی کردووە و داواکاریەکانی کولتوری نەبووە، بەڵکو داوای ئازادی خاکی خۆی کردووە.

پاش تەواو بوونی جەنگی جیهانی یەکەم و دابەشکردنی کوردستان، و دروست کردنی چەندین دەوڵەتی نوێ لەناوچەکەدا. دەست بە کارکرا بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتی دروستکردنی «میللەتانی نوێ بۆ دەوڵەتە نوێکان». هەوڵ درا بۆ تواندنەوەی وەردە نەتەوەکان لەناو سنووری

دەوڵەتێکی (مۆدێرنی) نوێدا کە هەموو ئەندامەکانی، ناسنامەی ئەو دەوڵەتە نوێیە هەڵگرن.

ئەم سیاسەتە بووە هۆی؛

١ ـ میللەتی کوردی کرد بە میللەتی عیراق، ئێران، تورکیا و سوریا و سۆڤیەت، چونکە خاکەکەی بوو بە بەشێک لە وڵاتێکی تر. نەک لەبەر ئەوەی خۆی بەشێکە لەمیللەتێکی تر.

٢ ـ بەپێی پرۆتۆکۆڵ و پەیمانی نێو دەوڵەتی، خاوەندارێتی خاکی کوردستان، لە کورد وەرگیرایەوە و درا بە نەتەوە دەسەڵاتدارەکانی دەوڵەتە نوێکان.

٣ ـ گۆڕینی پێناسەی کورد، لە نەتەوەیەکی خاوەن خاکەوە، بۆ نەتەوەیەکی بێخاک.

ئەنجامەکانی «ئاڕاستنی نوێ new order»ی پاش جەنگی جیهانی یەکەم، کە ئاشکرا کوردو کوردستانی لەیەک جودا دەکردەوە و خاکی نەتەوەکەی بە میللەتانێکی تازە دروستکراو دەبەخشی، بەدڵی نەتەوەی کورد نەبوو. کورد کەوتە خەبات بۆ ئازادیی خاکی کوردستان و دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆی، وەک نەتەوەکانی دیکەی ناوچەکە. کێشەی کورد لەم قۆناغەدا، کێشەی نەتەوەیەکی خاک زەوتکراو و داگیرکراو بوو، واتە هێشتا کێشەی کورد، خودی خاکی کوردستان بوو.

لەماوەی نێوان جەنگی جیهانی دووهەم و هەڵگیرسانی بزوتنەوەی چەکداری باشوری کوردستان (ناسراو بەکوردستانی عیراق) لە ١٩٦١دا. وردە وردە داواکاری و دروشمی ڕامیاریی (سەرکردە کوردەکان) دەستی بە دووربوونەوە کرد، لە پێداویستە مێژوویەکەی (مرۆڤی کورد)، و لەبری (ئازادی خاک) داوای ئۆتۆنۆمی کرا بۆ کورد لە چوارچێوەی سنووری وڵاتە نوێکاندا.

پەیدابوونی ئۆتۆنۆمی کوردیی وەک دروشم، لە ڕوانگەی منەوە، چەند هۆیەکی هەبوو، لەوانەش:

ـ سۆڤیەت: بوونی دەوڵەتی سۆڤیەت بە یەکێ لە زلهێزەکانی جیهانی نوێ و بەهێزبوونی بەربەرەکانی دژ بە ئنگلیز و فرانس لە جیهانی سێهەمدا. وای لە گەلێ نەتەوەی ژێردەست کراو و بێبەشکراو کرد، کە هەوڵی نێزیک بوونەوە لەم زلهێزە نوێیە بدەن بە ئامانجی بەدەستهێنانی یارمەتی و پشتگیری.

جگە لەوەش؛ دەوڵەتی سۆڤیەت، لەلایەکەوە نزیکترین تاقیکردنەوەی ئۆتۆنۆمی و فیدرالی و یەکێتی چەندین وردەکۆمار بوو بۆ کورد، لەلایەکی دیکەوەش خاوەن پروپاگەندەیەکی بەهێزبوو لە ناوچەکەدا و خۆی وەک خودانی فەلسەفەی نوێی دادگوزاریی جیهان و پشگیری مافخوراوان دەناساند.

ـ بەهێزبوونی چەپ: دەوڵەتی سۆڤیەت، بەهیچ شێوەیەک دژ بە نەخشەی نوێی ڕۆژئاوای ئاسیا نەبوو (ئەو نەخشەیەی کوردستانی دابەشکرد). بەڵام بەرامبەر بە دەسەڵاتی ڕۆژئاوایەکان

www.koskikurd.com

لەوڵاتەکانی ناوچەکەدا، و بەتایبەتی وڵاتە نوێکان، کەوتە دروستکردن و بەهێزکردنی ئۆپۆزسیۆنێکی چەپڕەوی سەر بە سۆڤیەت.

ئەوی کە لێرەدا پێویستی بە سەرنج ڕاکێشان هەبێت، ئەوەیە کە سۆڤیەت لەو وڵاتانەدا کۆمۆنیزمی نەتەوەی دەسەڵاتداری دروستکرد، واتە کۆمۆنیزمی عەرەبی و فارسی و تورکی. تاکتیکی دەوڵەتی سۆڤیەت وابوو کە ئەم پارتە کۆمۆنیستانەی سەر بە ستراتیجیەتی سۆڤیەت، لەڕێگای کودێتاوە ڕژێمەکانی سەر بە ڕۆژئاوا بخەن ودەسەڵات بگرنە دەست. بەم شێوەیەش نەتەوەی دەسەڵاتدار، زەبردەستی نەتەوەیی لە دەست نادات و تەرازووی نێوان نەتەوەی بەڕێوەبەر و نەتەوەی بەڕێوەبراو ناگۆڕدرێت.

ئەم جۆرە کۆمۆنیزمە، چالاکانە کەوتە باسکردنی مافی کەمەنەتەوەکان (لە ناو سنووری وڵاتی نەتەوەی دەسەڵاتداردا)، و توانی خەڵکێکی زۆریان لێ ڕاکێشێت، لە وانەش تازە خوێندکاری کوردی تامەزرۆی ماف بوو. ئەم خوێندکارە ڕووی لە کۆمۆنیزمی عەرەبی و فارسی و تورکی کرد (٥)، و کەوتە خەون دیتن بە ئۆتۆنۆمییەوە. ئەو مافەی کە ئەوان پێیان ڕەوا دەدیت، نەک ئەو مافەی کە نەتەوەکەی ئارەزووی دەکرد.

ـ هێزی نەتەوەیی داگیرکەران: بیری نەتەوەیی توندڕەوی عەرەبی و فارسی و تورکی، لەڕێگەی ئەفسەرە لەشکریەکانەوە و بە پشتیوانی ڕۆژئاوا، توانی بەڕێوەبەرایەتی دەوڵەتە نوێکان بگرێتە دەست خۆی. ئەم بیرە زۆر بەسەختی بەرابەر بە بوونی کورد و داواکاریەکانی وەستایەوە،. بۆیە ڕامیارانی کورد ئارەزووی ئەوەیان دەکرد کە بە دروشمی ئۆتۆنۆمی ئەم هێزە سەرسەختانە نەوروژێنن و دڵنیایان کەن کە کورد چاوی لە خاکی هیچ دەوڵەتێک نەبڕیوە.

ـ ئێران: ڕووخاندنی پادشایەتی عیراق، بە کودێتا سەربازیەکەی ١٩٥٨ و دروستکردنی کۆماری عیراق بە سەرکردایەتی ئەفسەرێکی عەرەبی نارۆژئاوایی و بەین خۆش لەگەڵ کۆمۆنیزمی عیراقیدا. ڕۆژئاوای تووشی مەترسی بەهێزبوونی دەسەڵاتی سۆڤیەتی کرد لە ناوچەی کەنداودا، بەتایبەتی کە عیراق داوای کوێتی کرد. لەم ڕاستییەوە ئێرانی ڕۆژئاوایی (کە هەم ترسی هەبوو، هەمیش داواکاری لە خاکی عیراقدا!!) هەڵبژێردرا بۆ نائاسایش کردن و لاوازکردنی عیراقی نوێ.

بۆ ئەنجامدانی پێویست، پەیوەندی نێوان کوردی عیراق و دەوڵەتی ئێران گرێدرا. لە ١٩٦١ بە پشتیوانی ئێران، کوردی عیراق ئاڵای شۆڕشی دژ بە ڕژێمی عیراقیان هەڵکرد بۆ بەدەستهێنانی مافی ئۆتۆنۆمی کە وەک دروشم ئێران پێی ڕازی بوو.

ئەمە یەکەم جاربوو کە کورد خۆی، بە ڕەسمی و لەڕێگەی شۆڕشێکەوە خاوەندارێتی خاکی کوردستان لە خۆی داماڵێ و کوردستان پێناسەکات وەک بەشێک لە خاکی عیراق.

ئەڵبەتە، بۆ مێژوو، هەڵەیەکی مەزن دەکەین گەر وابزانین کە ڕامیارانی کورد لە نیوەی

دووەمی سەدەدا، ئاواتی سەربەخۆیی کورد و ئازادای کوردستانیان نەدەکرد. بەڵام ئەمانە لەلایەکەوە، ئارەزووی پشتگیری سۆڤیەتێکیان کرد کە دەیویست لەڕێی بەهێزکردنی کۆمۆنیزمێکی تورکی، فارسی و عەرەبییەوە خۆی بەسەر ناوچەکەدا بسەپێنێ. لەلایەکی کەوەش، بۆ شۆڕشکردن هاوپەیمانیەتی ئێرانێکیان پەسەندکرد کە خۆی داگیرکەرێکی کوردستان بوو. بۆیە نەدەکرا و نەئێرانیش قایل دەبوو، کە دروشمی ئازادی بەرزکەنەوە.

هەرچۆنێ بێ، ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی، چەند واتایەکی گرینگی هەبوو لەسەر ئاستی نەتەوەیی و ڕامیاری ناوچەکە و جیهاندا، لەوانەش:

- یەکەم هەنگاوی خودی کورد بوو، بۆ لەناو بردنی کێشەی کوردستان (کێشەی خاکی داگیرکراو)، و دروستکردنی کێشەی کورد (کەمە نەتەوەی بێ ماف، لەناو وڵاتێکدا).
- داننانی کورد بە سنوورە دابەشکەرەکانی کوردستان و ڕەوایی نەخشەی سیاسی وڵاتە نوێکان.
- داننان بەوەی کە کورد خەڵکی ئەو وڵاتانەیە کە تیایادا دەژی و خەڵکی وڵاتێک نییە بەناوی کوردستان.
- داننان بە خاوەنداریەتی وڵاتە نوێکان بۆ ئەو خاکەی کە بە کوردستان دەناسرێت.
- نیشاندانی کێشەی کورد وەک کێشەیەکی هەرێمی و ناوخۆیی و تایبەت بەخودی ئەو وڵاتەی کە کوردی تێدا دەژی.
- گۆڕینی کورد لە مەزنترین نەتەوەی سەر خاکی کوردستانەوە، بۆ کەمە نەتەوەیەکی ناو عیراق، ئێران ، سوریا و تورکیا.
- داماڵینی سیفەتی داگیرکەر، لە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی خاکی کوردستان.
- گۆڕینی هۆی بزوتنەوەی ڕامیاری و چەکداریی کورد لە (خەبات دژ بە داگیر کەری خاکەوە). بۆ (خەبات دژ بە ڕژێمێکی بەدکار).
- گۆڕینی داواکاری کورد، بۆ داواکاری ئیداری و کولتوری.
- دروستکردنی کوردی ناکوردستانی، و حاشاکردن لە یەکیەتی خاکی کوردستان.
- لەباربردنی هەستی نەتەوەیی، و جێگیرکردنی هەستی ناوچەیی.

ئەم بزوتنەوە چەکداریەی کورد، هەرچەندە لە باری ڕامیارییەوە هەڵگری دروشمی ئۆتۆنۆمی کوردی بوو، بەڵام نیشاندەری چەند ڕاستیەکی مێژوویی فرە گرینگ بوو، کە پێویستی بە ئاماژە بۆکردنە، لەوانەش.

١ ـ مرۆڤی کورد، لەڕێگەی ئەم بزوتنەوە چەکدارییەوە، هێشتا خەباتی بۆ ئازادی خاکی کوردستان و سەربەخۆیی کورد دەکرد. واتە هۆشیاری وشەی ئۆتۆنۆمی نەبووەوە.

٢ ـ هەموو کوردستان پەیوەندی بەم بزوتنەوە چەکداریەوە هەبوو. واتە بزوتنەوە کوردیەکان (لەلایەن نەتەوەی کوردەوە) تا ناوەندی هەفتاکانیش، وەک بزوتنەوە و شۆڕشی گشتی و

نەتەوەیی دەبیندران. نەک وەک بزوتنەوەیەکی عیراقی یان ئێرانی یان تورکی وسوری.

٣ـ دواهەناسەی ئەو هەستە نەتەوایەتیە بوو کە لە ئاکامی جەنگی جیهانی یەکەمدا سەریهەڵدا، و سەرەتای دوورکەوتنەوەی دروشمی پارتە کوردیەکان بوو لە ئارەزووە نەتەوەیەکانی کورد.

لەم خاڵانەوە دەردەکەوێ کە مرۆڤی ساکاری کورد تا هەفتاکانیش خاوەنی یەک کێشە و یەک ئاوات بووە و بێ ئەوەی لە سیاسەتی بەڕێوەبەرانی بگات، خەباتی بۆ ئازادی کوردستان کردووە.

لە ناوەندی هەفتاکاندا، سیاسەت و پێداویستە جیهانی و ناوچەییەکان، پێویستیان بە یاخیبوونی کوردیی نەما، و بزوتنەوەی کوردی وەک چۆن بەفەرمانی شای ئێران لە شەستەکاندا هەڵگیرسا، لە ناوەندی هەفتاکاندا هەر بە فەرمانی شای ئێران کوژایەوە و بڵاوەی پێکرا.

لە پاش هەرەسی ١٩٧٥ کورد هەوڵی جموجۆڵی دایەوە. ڕێکخراوەکانی تا سەرەتای جەنگی عیراق ـ ئێران زۆرلاوازبوون و تاڕادەیەکی زۆر پاسیڤکرابوون. لە پاش ١٩٨٠وە وەک هێزی شێوێنەر بەکار هاتن لەلایەن عیراق و ئێرانەوە.

٣

هەشتاکانی سەدەی بیستەم، دەیەی هەرە سەختی دۆزی نەتەوەیی کورد بوو. داگیرکەرانی کوردستان بێباکانە کوردیان دەکوشت و ماڵیان کاول دەکرد، و بێ شەرمانە ڕاستی بوونی خاکی کوردستانیان لە پەڕەکانی مێژوو و مێشکی خەڵک دەسڕیەوە. بەهەموو شێوەیەک هەوڵیان دەدا بەکەمترین ماوە نەخشەو و مێژوو و کولتور و زمانی کورد بگۆڕن، تا کەس پێڕانەگا لەسەر کورد بەدەنگ بێت.

سەرکردەکانی کورد، جگە لەوەی کە توانایان وەک سیاسی گەلێ لاوازبوو و لەئاستی سیاسەتی ناوچەیدا نەبوون، گەردەلولی شەڕی ناوخۆ و ئارەزووی لەناوبردنی یەکتری لە هەموو مەبەست و ئامانجێکی ستراتیجی نەتەوەیی دوری خستبوونەوە. بە هەموو شێوەیەک هەوڵیان دەدا خۆیان لای دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان شیرینکەن و بەهیچ شێوەیەک خۆیان لە بوونی خاکی کوردستان و مافی ئازادی مرۆڤی کورد نەدەگەیاند. ئازاکەیان باسی ئۆتۆنۆمی دەکرد بۆ ئەو ناوچانەی کە زۆربەی دانیشتوانی کوردە.

هێزە ڕامیاریەکانی کورد لە هەشتاکاندا،بەتەواوی لە قەوارەی بزوتنەوەیەکی ئازادیخواز نەتەوەیەک دوور کەوتبونەوە و ڕنگی حزبێکی ئۆپۆزسیۆنی ناوخۆیی وڵاتەکانیان لێنیشتبوو، و دروشمی ڕوخاندنی ڕژێمیان کردبوو بە داواکاری سەرەکی کورد، و کێشەی کوردیان کرد بەچوار کێشەی ڕامیاری ناوخۆیی جیاواز و ناپەیوەند. ئەمەش بووە هۆی قوڵکردنەوەی جیاوازی کولتوری بەشە جیاوازەکانی کوردستان. داواکاری کوردیان کرد بە داواکاری نەتەوەیەکی بێ خاک، و خواخوای هەندێ مافی کولتوربیان بوو(خۆشمان باوەڕمان کردبوو کە میللەتێکی قەرەج

www.koskikurd.com

و کۆچەرین و هەرگیز خاوەن خاکی مێژوویی نەبووین).

هێزە ڕامیاریەکانی کورد، جگە لەوەی لەهیچ کاتێکدا بایەخیان بە دروستکردن و بەهێزکردنی ژێرخـان و بنەمـاکـانی کـولتـور و ئابوری نەتەوەیی کـورد نەدابوو، یەکـێکبـوون لە هەرە هۆیە مەزنەکانی کاولکردنی کوردستـان و ڕوخاندنی ژێرخانە ئابووری و کۆمەڵایەتیـەکانی. چونکە هەرگـیز جـەنگیان نەبردە مـاڵێ دوژمنەوە، و بەهیچ شـێـوەیەک ئامادە نەبوون دەست لە چاوگە ئابوریەکـانی داگـیـرکـەر بوەشـێنن؛ لەو بۆچونەوەی کـە ئامـادەنین زیان بە ئابووری وڵاتەکـەیان (عـیـراق، ئێران، تورکـیـا، سـوریا) بگەیێنن. بۆیە جـەنگی کـوردسـتـان تەنـهـا کـوشتن و بڕین و دەربەدەری و کـاولکردنی کـورد و کـوردسـتـانی پێـوەبوو و هیـچی تر نا. دەڵێ بەڵێنی کـاولکردنی کوردستانمان بە دوژمنان دابوو، نەگبەتی لەوەش گەورەتر لەوەدابوو کە

ـ نە دانانی عەرەب و تورک و فارس بەبراگەورەی کورد، کوردی لە ماڵکاول بوون پاراست؟
ـ نە کردنی کورد بە عیراقی، ئێرانی، تورکی و سوری، کوردی لە کوشتن و جینۆساید ڕزگارکرد؟
ـ نە گۆڕینی کێشەی کورد، بەچوار کێشەی جیاواز و یەکتری کوشتن، ئۆتۆنۆمی بەکورد دا.
ـ نە خۆ دوورخستنەوە لە کێشەی نەتەوەیی و خۆکردن بە بەشێک لە هێزی ئۆپۆزسیۆن (بە چەپ و ڕاستیەوە)، وایکرد کە نەتەوە داگیرکەرەکانی کوردستان دان بە مافە مرۆڤایەتیەکانی کورددا بنێن؟
ـ نە خـەبات نەکـردن بۆ ئازادی کـوردسـتـان و دەوڵەتی سـەربەخـۆی کـورد، و خـەبات کـردن بۆ دیموکراسیەت لە (وڵاتەکانماندا)، ڕێگای لە بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی و ئەنفالەکان گرت؟

بەداخەوە، سیاسەتمەدارانی کورد، بەم سیاسەتە پەنجا ساڵیەیان بۆ مێژوویان سەلماند کە لەو نەزانانە بوون، کە نەیاندەزانی کە نەزانن. جگە لەوەش کۆتایی هەشتاکان، ئەو ڕاستیە تاڵەی بۆ ڕوونکردینەوە کە بزوتنەوە چەکدارە کوردیەکانی نیوەی دووەمی سەدەکە دەسکردی پێداویستیە ڕامیاریەکانی ناوچەکە بوون، و چەکدارانی کورد هەمیشە لە خزمەت ناکۆکیەکانی دەوڵەتەکانی ناوچەکـەدا بوون. لەمـەش دروسـتـتـر ئەوەیە، کـە بەدوورکـەوتـنەوەمـان لە شـەڕ بۆ ئازادی خـاک، کێشەی کورد گرینگی ستراتیجی جیهانی خۆی لەدەستدا. بەڵێ لە کۆتایی هەشتاکاندا، عیراق کـوردسـتـانێکی هەبوو، ئێـران کـوردسـتـانێکی هەبوو، تورکـیـا کـوردسـتـانێکی هەبوو، سـوریا کوردستانێکی هەبوو، هەر کورد کوردستانی نەبوو.

٤

ئەڵبـەتە ئاگـاداری ئەوەین کـە « new order »ی یەکـەم، ئەو ڕێکخـستن و گـۆڕانکاریانە دەگرێتەوە کە لە پاش جەنگی جیـهـانی سەدەکە ڕوویاندا، لەوانەش دابەشکـردنی کـوردسـتـان و دروستکردنی دوڵەتە نوێکانی وەک (عیراق، ئێران، تورکیا، سوریا).

نەوەتەکانی سەدەی بیستەم، کە جیهانی پێشکەوتوو، تێیدا قۆناغی پیشە ـ سازی بڕی و چووە قۆناغی پەیوەندییەوە، دەیەی «ئاڕاستنی نوێ new order » دووەمی سەدەکە بوو. لەم دەیەیەدا، کـۆمـۆنیـزمی دەوڵەتی سۆڤـیـەت بەدەست و پێـیـەکـانیـەوە، و بەرەی لەشکریی وارشـۆ هەرەسیـان هێنا و کـۆتایی بە جەنگی سارد هات. جـموجـۆڵی ئەمـریکی، بەریتـانی، فـەرەنسی دەستیان بە پڕکردنەوەی بەتاڵاییە نوێکان و بڵاوکردنەوەی هێزی لەشکری کرد. ناوچەی کەنداوی فـارسی و دەریای سـوور و ئاسـیـای ناوەندی بوونە گـۆڕەپانی چەندین پێکدادانی ئابووری و ڕامیاری، لەوانەش داستانی داگیرکردن و ئازادکردنی کوێتمان چاک لەیادە.

گومان لەوەدا نییە کە ئەم جموجۆڵە (ڕامیاری، ئابووری، لەشکری)یەی کە (جیهانی یەکەم) بە پەلە پاش هەرەسی سـۆڤـیـەت ڕووی تێکرد، فـرە هۆییـە. بەڵام ئەوەی لە بۆچوونی منەوە، پەیوەندیان بە کوردستانەوە هەبێ ، لە پلەی یەکەمدا ئەمانەن؛

١ ـ کوردستانی سەردەمی جەنگی سارد، لە نێوان عیراق و سوریای سەر بە سۆڤیەت و تورکیا و ئێـرانی سـەر بە ئەمـریکا دابەشکرابوو. واتە تەنهـا خـاکی کـورد (لەناو ئەو چوار وڵاتەدا) ناوچەی پێکدادانی دوو زلهێـزەکەی جیـهـان بوو. کەواتە ئەم ناوچەیە لەخۆیدا بەشێکە لەو بەتاڵاییەی کە دەبێ پڕبکرێتەوە ، پاش کۆتایی هاتنی جەنگی سارد.

٢ ـ بە پەیدابوونی دەوڵەتانی نەوتیی ئاسـیـای ناوەند، کـوردسـتـان لەلایەکـەوە بوو بە دەروازەی نێـوان دوو ناوچەی نەوتیی گـەورە. واتە، وڵاتانی کـەنداوی فـارسی و ئاسـیـای ناوەند. لە لایەکی دیکەشەوە بوو بە هەرزانترین ڕێگەی گەیاندنی بۆڕی نەوتی وڵاتانی کۆمۆنوێلسی نوێ (سۆڤیەتی کۆن)، بۆ سەر دەریای ناوەڕاست.

٣ ـ عـیـراق ، سـوریا و ئێـران، ٣ وڵاتی پڕچەکی پاش جـەنگی سـارد بوون کـە دەبوایە، لەبەر ئاسایشی ئسرائیل و نەوتی کەنداو لەدەستوپێ بخرێن و توانای لەشکرییان پاسیڤ بکرێت.

٤ ـ ئەمـریکا و وڵاتە هاو پەیمانەکـانی پێـویسـتـیـیـان بە ئامـادە بوونێکی لەشکری بوو لە گـەڵێ ناوچەی ناسک و ستراتیجیدا، گەر بۆ چەند ساڵێکیش بێت. تا باری جیهانی نوێ لە زوونی گۆڕانی ترسناک دێتەدەرێ.

٤ ـ هێمنکردنەوەی کێشەکانی ناوچەکە و بەدیهێنانی باری هەموارتر بۆ ئاڵوگۆڕی ئابووری.

ئەم بارودۆخـە نـوێیە دووجار بەتاڵایی دەسـەڵاتی لە ناو دووبەشی کـوردسـتـانـدا دروسـتکرد. یەکـەمـیان ،کوردستـانی سۆڤیەت بوو، کە پاش کەرت بوونیی ئەو دەوڵەتە بێ خاوەن و ساحیب مایەوە. دووەمیـشیان، کوردستـانی عیراق بوو کە ئەنجامێکی ڕاستەوخۆی جەنگی کەنداو بوو. ئەم بەتاڵایی دەسەڵاتە لە کوردستـانی (عیراقدا) کە خاوەن؛ چەندین پارتی بەرەو ئێران و سوریا هەڵاتوو، هەزارەها چەکداری بەزیو، سی ساڵ کاولی و برسیەتیی و کارەساتی جەنگ، چوار هەزار دێی وێران و سـەد و هەشتـا هەزار مـرۆڤی ئەنفـالکرا و، بە چەکی کـیـمـیـاوی لێـدراو و ڕەوی

www.koskikurd.com

دوومليۆنی بوو. عەرەب و تورک و فارسی هاژاند و مەترسی پەدابوونی دەوڵەتی کوردیی هێنایەپێش.

لێرەدا پێداویستیی هاوپەیمانەکان و وڵاتەکانی ناوچەکە تووشی جۆرە تامپۆن و نەگونجانێک هات. ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی خاوەن کارێکی تەواونەکراوبوون لە ناوچەکەدا و پێویستییان بە لاوازکردنی ناڕاستەوخۆی ڕژێمی عیراق بوو. وڵاتانی ناوچەکەش ئاشکرا دژ بە هەموو جۆرە دەسەڵاتێکی کوردیی بوون و لەپەیدابوونی، خۆیان گوتەنی (کەیانی کوردی) زەندەقیان چووبوو. هێزە نەتەوایەتیە تورکی و فارسی وعەرەبیەکان زۆر چالاکانە کەوتنە گەڕوگەشتی ڕێنەدان بە خەونی کوردیی.

بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە بەشێوەیەک کە هەموو لایەنێک، هیچ نەبێ تاڕادەیەک، دڵنیاکات و مەترسی پەیدابوونی دەوڵەتی کوردیی لە ناوچەکە دوور بخاتەوە، فەرمانڕەواییەکی کوردیان لە دووپارتی کلاسیکی کوردیی درووستکرد. هەڵبژاردنی ئەم دووپارتە، بێگومان چەند هۆیەکی هەبوو، لەوانەش؛

ا ـ ئەم دووپارتە، جگە لەوەی کە گەورەترین پارتی کوردی عیراقن، خاوەن پەیوەندیەکی دۆستانە بوون لە گەڵ، ئێران، سوریا و تورکیا و بگرە پەیوەندیان لەگەڵ ڕژێمی عیراقیش هەمیشە نەپساوبووە.

ب ـ ئەم دووپارتە بەشێکی ئاشکراو ڕوونی ئۆپۆزسیۆنی عیراقی بوون و بەهیچ شێوەیەک ئازادکردنی کوردستان بەشێک نەبووە لە بەرنامەی سیاسیان، و چاک ئاگاداری خول و بۆچونی دەوڵەتی تورکیان بەرابەر بە بوونی کورد و کێشەی کوردن لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا.

ج ـ هەردوو خاوەن دروشمی دیموکراسیەتن بۆ عیراق لە پلەی یەکەمدا و لەڕێگەی ئەو دیموکراسیەتە عیراقیەتەوە ئارەزوو و داوای ئۆتۆنۆمی دەکەن بۆ کوردی عیراق. جگە لەوەش هەمیشە ڕایانگەیاندووە کە دژ بە جیابوونەوەن و هیچ پەیوەندیەکیان بەکوردی پارچەکانی ترەوە نییە و تەنها لە ناو سنووری عیراقدا کاردەکەن. ئەم بۆچونەش دەکرێ لە ژێر پەستی سیاسیدا وڵاتە عەرەبیەکانی وەک سعودیە و میسر پەسەندی کەن.

د ـ ئەم سیاسیە کلاسیکیانەی کوردی عیراق، هەر لەپەنجاکانەوە خولێکی دیاریان هەبووە لە بڵاوکردنەوەی هەستی (عیراقیەت) لە ناو کورددا، بۆیە ترسی ئەوەیان لێناکرێت کە دەزگاکانی ڕاگەیاندن بەکاربێنن بۆ وشیارکردنەوەی نەتەوەیی و باسی کوردستانی ئازاد ویەکگرتوو. بەڵکو بەپێچەوانەوە سوودیان دەبێت بۆ دانەوە و گێڕانەوەی هەستی (عیراقیەت) بە کوردی ڕاپەڕیو.

ر ـ دروستکردنی بەڕێوەبەرایەتیەکی کوردیی، خودی نەتەوەی کورد، کە بەگشتی ڕاپەڕیبوو و جۆشی ئازادی هەموو پارچەکانی کوردستانی گرتبوەوە، دادەمرکێنێ و لەڕێی پارتەکانی

www.koskikurd.com

خۆیەوە ڕێگەی پێدەگرن و ناهێڵن دەوڵەت دروستکات لە هەلومەرجی ڕۆژدا. تا وردەوردە و بە تێپەڕبوونی ماوە و کات خودی کورد لە کەڵکەڵەی دەوڵەت دەکەوێت و وڵاتەکانی ناوچەکەش ترسیان لەم دیاردە (بوون و نەبوونە) کوردیە دەشکێت و دڵنیادەبن.

ز ـ ئەم دووپارتە خاوەن ساختمان و ستراکتورێکی پارتانەی سیاسی پێگەیشتوو نین، بەڵکو زۆر نزیکترن لە گروپی چەکداری خاوەن ساختمانێکی خێڵەکی و کەسپەرست. ئەمەش دووسوودی هەیە: یەکەمیان ، هەموو بڕیارێکیان لەدەست یەک کەسدایە. دووەمیان، دروستکردنی گروپی نوێ و تێکدانی گرووپی کۆن لە ساختمانی وەهادا، کارێکی زۆر ئاسانە.

بەڵێ، بەهەڵبژاردنی پارتە عیراقیەکانی کوردی عیراق، وەک گوتمان هێزە هاوپەیمانەکان توانییان بە بەردێ چەند مەلێ بخەن، وەک ؛

ـ جێبەجێکردنی پێداویستە ستراتیجیەکانی خۆیان، و هێشتنەوەی عیراقێکی لاواز ونیمچە دابەشکراو تا ڕۆژی گەیشتن بەئاکام وسەرگرتنی پلانەکانیان!!!.

ـ ڕازیکردنی وڵاتەکانی ناوچەکە و دوورخستنەوەی مەترسی دروستبوونی دەوڵەتی کوردی.

ـ خامۆشکردنەوەی جۆش و ئارەزوی ئازادی لەناو خودی کورددا.

بەمەش مێژوو جارێکی کە سەلماندی کە، کورد و کوردستان بۆ پۆلۆتیکی جهانی ئەم سەردەمە (لەو کات و شوێنەدا)، نە خودی ڕووداوەکانن و نە خودی گۆڕانەکانیشن. بەڵکو هەمیشە لە ناو ئەو ڕووداوانەدان کە گۆڕان پێکدێنن.

جگە لەمانەش ،بە نەمانی سۆڤیەت، و گۆڕانی نەخشەی جوگرافی هاوسێکانی تورکیا و پەیدابوونی چەندین دەوڵەتی تورک ڕەگەز و کەم بوونەوەی ڕۆڵی ناتۆ لە جیهانی باژێری ئازاددا، لەلایەکەوە، و ناکۆکی (ئەرمەنی ـ تورکی) و (تورکی ـ سوری)، (تورکی ـ یۆنانی)، و پەیدابوونی زوونی کوردی لە باشوری کوردستاندا لەلایەکی کەوە، ڕێگەی بەدەرکەوتنی کێشەی کوردستانی باکوری خۆشکرد ، و بەتایبەتی لە ئۆروپا (کە تاراوگەی نزیکەی دوومليۆن کوردە) تەنگەی بە بیروکراسیەتی کلاسیکی و دواکەوتوی کەمالیزمی تورکی هەڵچنی. و ڕێگا بۆ بەجیهانی کردنی کێشەی کوردستان کردەوە.

سەرو ڕووی سەدەی بیستوویەکەم لەوەدەکا کە شۆڕشی ئازادکردنی کوردستان لە ئۆروپاوە دەستپێبکات. زۆریش لەوەدەکات کە کلۆڵێکی وەک من، چۆن لەسەدەی بیستەمدا بەر شەڕو شۆڕی ناو کوردستان کەوتم ، لە سەدەی ٢١مدا، بەر شەڕو شۆڕی ناو ئۆروپا بکەوم.

ئەنداز حەوێزی
١٩٩٨/٨/٣٠